

Մ Ո Ւ Ա Կ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՀԱՆԴԵՍ ՇԱՐԱԹԱԿԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

Թիւ 10

1888

Հոկտեմբեր 1

Ա. Զ. Գ. Ա. Յ. Ի. Ն.

Հինգշաբթի օր Ազգ. Երեսփոխանական ժողովն ի նիստ գումարեցաւ ընդ նախագահութեամբ Պատրիարքական տեղապահ Գեր. Տ. Սիմէոն Ս. Արքեպիսկոպոսի Սէֆէրեան: Որքան որ պաշտօնադէս ծանուցուած էր թէ նիստը դռնփակ պիտի լինի, սակայն ժողովրդեան հոծ բազմութիւն մը խռնած էր ի բակի Մայր Եկեղեցւոյ:

Երկար եւ բուռն վիճարանութիւններէ յետոյ Գեր. Նար պէյ Տ. Խորէն Ս. Արքեպիսկոպոսի պատրիարքական ընտրելիութենէ հրաժարականն ընդունուելով, ժողովն որոշեց կրկնել քուէարկութիւնը: Քուէարկուաց թիւն էր 76: Յետ քուէարկութեան Ատենապետ էֆէնտին հռչակեց պատրիարք Կ. Պոլսոյ. Արմաշու Վանահայրն

ԱՄԵՆ. Տ. ԽՈՐԷՆ Ս. ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՇԸՔԵԱՆ

որ 66 քուէ ստացած էր:

Աննկարագրելի է այն գոհունակութիւնն զոր ունեցաւ ժողովուրդն ի լուր այս ընտրութեան:

Իբրեւ յետինն ի պաշտօնեայս Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ՝ կը մաղթենք որ անքուն Պահապանն իսրայելի տառաջնորդէ Ամեն. նորընտիր Ս. Պատրիարքի, որպէս զի յաջողապէս պատկոխն այն յոյսերն, զորս Հայոց օրհնաւ ազգն այսօր կը տածէ կաթողին:

ԱՆԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Ողջոյն քեզ, ո՛ր Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցի. ողջոյն քեզ, դու անդրանիկ ծնունդ բանին Աստուծոյ, դու հարսն անարատ Բրիստոսի, դչխոյ եւ թագուհի երկնից: Ողջոյն երկնաբերձ տաճարացի, որոց խաչանիչ կամարաց տակ գրեթէ երկու հազար տարիէ ի վեր կոլորտանան աղօթանուէր միմուռնջ Հայաստանեայց: Ողջոյն աստուածախառ խորանացի, յորս դարերէ ի վեր աչկունք Հայաստանեայց օգեպարար հաւատով եւ յուսով սեւեռեցան ընդերկար, եւ արտասուօք թրջեցին պատուանդանն կենսատու խաչին, ոյր վերայ պատարագեցաւ ճշմարիտ դառն Աստուծոյ: Ողջոյն սեղանացի, զորս կաթոգին համբուրեցին սուրբ բերանք Հայաստանեայց, բոլորանուէր պատարագ ու զոհ լինելով առ սէր Աւետարանին, որոյ ճառագայթարձակ լոյսն աշխարհս ողողեց, բանալով փրկութեան ճանապարհն նոցա սոջեւ, որք ի խաւարի կը խարխափէին եւ ի ստուերս մահու կը հեծէին: Ողջոյն քեզ, որ թեւատարած պահեցիր ու պահպանեցիր, գուրգուրալով գգուեցիր այն ժողովուրդն ու ազգն, որոյ ծագումն եղեմական գրախտէն էր եւ ծնունդն Արարատոյ սարէն: Արհաւիրալի եւ չարաղէտ դարերու մէջ քեզ փարեցաւ այս ազգն, որոյ գլխէն անցան հետզհետէ հուր եւ սուր: Թշնամանք ու կռաւանք, պարանք եւ շլթայք, սպառնալիք եւ աշխարհային հրապոյրներ, չարալուսի մահու տանջանքն իսկ չկրցին ստնանել այն սրտեր, որք քո, Հայոց եկեղեցի, քո անունով կը տրոփէին: Ո՛հ, ամեն ուրեք նահատակութիւն, ամեն ուրեք արիւն: «Վիշտոս ի ծովու, վիշտոս ի ցամաքի, վիշտոս ի քաղաքի, վիշտոս յանապատի, վիշտոս ի գետոյ, վիշտոս յաւաղակաց, վիշտոս յազգէ, վիշտոս ի հեթանոսաց, վիշտոս ի սուտ եղբարց (Բրիստոնէից)», այո՛ ամէն ուրեք վիշտ եւ տրտմութիւն, եւ գէթ ժամանակ մը չեղաւ, որ դու հանդիստ շունչ մը առնէիր, ո՛ր Հայաստանեայց հէք եկեղեցի: Ինչպէս ոսկին որքան ի բովս փորձուի, այնքան կը փայլի, նոյնպէս եւ դու հալածանաց մէջ թէեւ չստ տաքնապեցար, այլ սակայն յաղթական միշտ փայլեցար

եւ Քրիստոսի փեսայիդ իսկական սլատկերն անարատ պահելով, Քրիստոնէական բուն եւ ճշմարիտ եկեղեցւոյ անունն ու փառք դու միայն մինչեւ ցարդ կրեցիր եւ պիտի կրես յաւիտեան, մինչեւ դադրին դառնալունչ փոթորիկներ եւ մահաշուկ մրրիկներ, եւ յայնժամ պիտի գայ Որդի մարդոյ «Եւ գտանիցէ՞ արդեօք հաւատս ի վերայ երկրի»։ եւ ահա կատարած աշխարհի։

Ողորմուկ ձայներ կը լսուին, հեծեծանաց ողբադին տղաղակներ ի վեր կը բարձրանան եւ կը դզրդեն Երկնաւորին սուրբ աթոռը։ Ո՞վ են սոքա, որ հայրենիք ու տուն թողլով կապաւինին ի սար աշխարհ, հոն Քրիստոնեայ աշխարհի մը մէջ զՔրիստոս ազատօրէն պաշտելու, հայրենի սրբազան աւանդութեանց սլակալանութեամբ անկախ ուղիւ համար ընդ հովանեաւ միայն մայրենի եկեղեցւոյն։ Այլ աւանդ,

«Սիրտ իմ սասանի,
Սարսափ զիս ունի
Վասն Յուդայի»։

Մարդկային սիրտ կը ճմլի եւ կը սարսափահարի, երբ միանգամ աչքին առջեւ կը բերէ Անմեղ մը, Բարերար վարդապետ մը, աշխարհի փրկիչ մը մահու մատնուած իւր սիրելի աշակերտին ասերախտութեան եւ ագահութեան երեսին։ Սրտեր լ՞նչպէս չճմլուին եւ աչկունք չիղձկին յարտառու, երբ 50—40,000 անուոր Հայք խաչապաշտ երկրի մը մէջ ի Լեհաստան կը մատնուին ի հալածանս, իրենց վարդապետին, ապաշնորհ եպիսկոպոսին (Նիկոլ) փառափրութեան երեսին։

«Որ Տէրն ամենի
Նմա առաջի
Ի ծունկս անկանի»։

Հայաստանեայց եկեղեցին այդ անօրէնին լալադին կը նայի, մերթ կը յորդորէ եւ կը հրաւիրէ ի զդաստութիւն, այլ սակայն ի զուր։ Հայկական տաճարք կը փակուին, հայ Քրիստոնեայք տարիներ անմասն ու անհաղորդ կը մնան, ոչ եւս կը լսուին ձայնք ալիւլուից, ոչ եւս մրմունջք սաղմոսաց

եւ չարականաց։ Հռովմայ ջախջախիչ զօրութիւնն իւր սաստկութեամբ կ'իջնէ ի հարուածել Քրիստոսի այս տկար հօտը, այս անտէրունջ ու դաւիթ ժողովուրդը։ Այլ սակայն ի զուր աղէտք կը մաքառին, սուր եւ բռնութիւն եւ թշնամանք կ'ընդհարին Աստուծոյ այս ժողովրդեան։ Այս կը լինի վերջին խօսքն այս ճշմարիտ Հայ քրիստոնէից. «Աւելի լաւ է կենդանւոյն իջնել ի դժոխս քան թէ ուրանալ Լուսաւորչի լոյս հաւատքը»։ Իսկ Նիկիոյ, «Եւ նա արտաքս եւ ցամաքեցաւ որդին կորստեան, որպէսզի կատարուի Աստուծոյ բանն, «Վսյ մարդուն այնմիկ, յոյր ձեռն գայցէ գայթակղութիւն։ Լաւ էր թէ չէր իսկ ծնեալ մարդն այն»։

Ահա այսպէս Հայն՝ քրիստոնեայ աշխարհաց մէջ իսկ, առ որս ապաստանեցաւ իւր խղճի տղատութիւնը՝ վայելելու եւ հայրենի կրօնն ու մայրենի եկեղեցին սաՀալանելու համար, կրեց չարաչար հալածանքներ, եւ աւերակք այսօր հայկական եկեղեցեաց կենդանի վկայ են նահատակութեանն այս պատուական ժողովրդեան, որոյ մնացորդք, որք աստ եւ անդ ցանուցիր կան տակաւին, կենդանի բողոքողներ են առ Աստուած այն անլուր խժդժութեանց դէմ, զորս կրեցին նոցա նախնիք աննկարագրելի տառապանօք եւ տանջանք։

«Այլ իմ թող մեռնի ու կորսուի անունս եւ յիշատակ երկրես, թող մարի աջացս լոյսը եւ թող չտեսնեն. եթէ երբէք հակամիտիմ ստեղ տռաջի Աստուծոյ»։ Հազիւ թէ Հայոց մէջէն արմատախիլ եղած էր ժանտ որոմը, զոր ցանած էին Ունիթուք ի Կիլիկիա որ ապա ի վերին Հայս եւս ընծիւղեցաւ։ Հետզհետէ Որոտնեցի, Տաթեւայի եւ ուրիշ Հայ քաղաքի եւ բանդէտ վարդապետներ այնպիսի անհղ իմն զօրութեամբ ճակատամարտ մղեցին, որ արմատն դառնութեան խաղաղ խամրեցաւ եւ Հայաստանեայց եկեղեցին իւր ոգեկան կորովը ցոյց տալով, յայտնեց աշխարհի թէ անասանելի է իւր շինուած, այսինքն հաստատուած, կռած ու կոփուած ի վերայ վիմին հաւատոյ ի տէր Յիսուս Քրիստոս։ 1688 ին, այս տնիծեալ թուականին՝ հին որոմը, խռովութեան այս արմատըն այս անգամ հայրենի երկրէն դուրս, ի տար աշխարհի

մանաւանդ Օսմանեան մեծ ոստանին մէջ ի Կ. Պոլիս, այնքան կարծարծի, որ Հայք կսկսին զիրար բռնաբերել, զիրար առել ու նախատել, իրարու արիւն խմել, մինչ զի Թուրքիա սլաւորիարք իւր հակառակորդներէն իրեւ Ֆռենկ ամրաստանուելով, կը բանտարկուի եւ կտպանուի, մինչդեռ Հայ ազգի դարաւոր նշանաբանն էր ըստ Աւետարանական վարդապետութեանց Սէր եւ Խաղաղութիւն:

Ժամանակակիցն Երեմիա Չելեպի սոյն այս նորանշան հոգեւոր վտանգին նկատմամբ 1690ին այսպէս կը գրէր առ Եզրի-աղար Կաթողիկոս. «Ասլա ուր դիցուք ժողովուրդ եկեալ հասեալ հեռ, նախանձ եւ վրդովումն նոր ի մէջ Հայոց, յորմէ եւ դայթակիւղութիւն բազմաց, Կաթողիկ եւ Հերձուածող, Ֆռէնկ եւ Հայ չընջելով, հանդերձ այլովք աղճատանօք. եւ կատարածն ո՞ր դիտէ, ուր նկատեցոյ եւ դադարելոց է. որոց եղեւ առիթ Սարգիս ոմն Թոխաթցի^(*): Մեք զմեր ցաւն ունէաք, եւ արդ սկիզբն երկանցն կատկածեալ, շուարեալ մնամք. մինն օրհնէ, միւսն անիծէ, եւ երրորդն որ չար եւս է, ի հաւատոց զմեզ հանէ»:

(Շարունակելի)

Ա Ռ Ա Կ

Պռանկի խելքին մեռնիմ.

Արապի ձիուն մեռնիմ.

Հայուն լինչին մեռնիլ.

— Ես ըյս հաւատքին մեռնիմ.

(Հայկ. առածք)

(*) Սա եպիսկոպոս էր, որ 1684ին Քաթողիկ եղաւ, եւ ըստ վկայութեան Մեծահամբաւ Չամչեան ժամանակակից պատմչի, 1714ին մահմէտական կրօնն ընդունեց:

ԿԱՆՈՆԳԻՐՔ

ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆՔ

Քրիստոնեայ եկեղեցին գրեթէ երեք դար երբ հալածանայ մէջ կը գտնուէր, Առաքեալք եւ նոցա յաջորդք թէ գլխով եւ թէ բանիւ բերանոյ, այսինքն աւանդաբար կանոններ եւ կարգեր սահմանեցին, որպէսզի հաւատացեալք թէ ընկերական եւ ընտանեկան կենաց մէջ եւ թէ ի պաշտամունս ծխից եւ արարողութեանց ուղիղ հրահանգ ու կանոն առաջի ունենալով, աստուածահաճոյ եւ բարոյական կենցաղ մը վարեն: Այս կանոններ որք ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ կը կոչուին, եկեղեցին միշտ յարգանօք ի կիր առաւ, եւ եկեղեցական բոլոր ժողովք այս աւանդական կանոններ եւ հաւատոյ հանգանակներ իրենց տնօրինութեանց եւ վճռոց առաջնորդ դառնեցին: Հայաստանեայց եկեղեցին եւս այդ առաքելական կանոնաց ինչպէս նաեւ եկեղեցական այն բոլոր ժողովոց, որոց օրինաւորութիւնն ընդունած է, եւ այն հայրապետաց, որոց ուղղափառութեան նկատմամբ տակաւոյս ունեցած է, կանոնաց հաւաքածոյն ունի, որ կը կոչուի ԿԱՆՈՆԳԻՐՔ (¹):

Եկեղեցական կանոններու գիտութիւնն որովհետեւ մեծ ըլլաւ կը ձգէ մեր հին ու նոր կրօնական, ընտանեկան, ընկերական եւ քաղաքական վիճակին վրայ, ուստի կարժէ դայնս հետզհետէ հրատարակել, ի հոգեւոր եւ ի բարոյական պէտս առհասարակ ամէն կարգի ազգայնոց:

ԿԱՆՈՆՔ ԵՒ ՍԱՀՄԱՆՔ

Չոր եղին աշակերտքն Գրիգորսն ի սուրբ եկեղեցիս յէս վերանալոյ Տեսուն, Ժողովեալք ի վերնատուն:

Ա. «Վասն յարեւելս կոյս աղօթս կալոյ»:

«Սուրբ առաքեալք սահմանեցին եւ հաստատապէս որո-

(¹) Տես՝ եւ ի Թիւ 5 Խօսնակի. Յօդած Տ. Մաղաքիա եպիսկոպոսի Օրմանեան. — Կանոնագիրք:

չեցին, թէ երբ հաւատացեալք աղօթք ընեն եւ երկրպագեն Աստուծոյ, դէպ ի արեւելք կենալու են, ըստ այնմ բանի զոր ըսաւ Քրիստոս, թէ «Ինչպէս փայլաին արեւելքէն փայլաւաղելով կերելի յարեւմուտս, նոյնպէս պիտի լինի Որդւոյ մարդոյ դաւրւսոյ» : Ուրեմն արդարութեան արեգակն Աստուծոյ որդին Քրիստոս որովհետեւ արեւելքէն պիտի երեւի եւ երկրիս մէջ փրկութիւն պիտի ընէ (դատաստանաւ), ուստի գիտնալ պէտք է թէ դէպի արեւելք արժան է աղօթքի կենալ եւ յաւիտենական անմահ թագաւորին երկրպագանել :

Բ. «Վասն կիրակի պահարագ մատուցանելոյ»

«Սուրբ Առաքեալք սահմանեցին եւ հաստատապէս որոշեցին թէ ամէն միաշաբաթի օր (կիրակի) թող լինի տօն եւ պաշտօն եւ խորհուրդ տերունական մարմնոյ եւ արեան Տեառն, զոր պատուիրեց մեզ կենարարն. եւ պատարագի հացը նոյն օրը ջերմ ելնելու է ի սուրբ սեղանն, եւ արժանաւորներն թող հաղորդուին, ոչ թէ արհամարհանօք, այլ մեծաւ երկիւղիւ : Օր հանգստեան է միաշաբաթին, պահել ինչպէս Աստուած պատուիրեց Նոյի, Աբրահամու եւ Մովսէսի, որպէսզի մեք եւս երկրաւոր աշխատութիւններէ հանգիստ գտնենք ի գալստեան Տեառն յետեւորդ դարու հոն յաւիտենական արքայութեան մէջ : Եւ ամէն շաբաթ մարգարէական եւ սուրբեղական սուրբ գիրք թող կարդացուին եւ այս ամենուն իրեւ կնիք թող կարդացուի Աւետարան, եւ տպա պատարագ մատուցուի, վասնզի միաշաբաթի օրն եղաւ արարածոց ստեղծագործութեան սկիզբը եւ նոյն օրը աէր մեր Քրիստոս յարութիւն տաւ եւ աշխարհի երեւեցաւ. եւ նոյն օրը Պէնտեկոստէին պիտի երեւի հայրական փառօք եւ երկնաւոր հրեշտակօք ի կատարած աշխարհիս»

Գ. «Վասն չորեքշաբթու պահելոյ»

«Սուրբ Առաքեալք սահմանեցին եւ հաստատապէս որոշեցին թէ չորեքշաբթի պահք լինի, զի նոյն օրը Տէրն կենարար գուշակեց եւ յայտնեց իւր աշակերտաց իւր մասնութեան, չորշարանաց, դատաստանի, խաչելութեան, մահուան եւ յարութեան խորհուրդը, որք (Առաքեալք) եւ յոյժ

տրամեցան : Ուրեմն թող ցնծութեան եւ ուրախութեան ազօթից միմուռններով սոյն օրը պահէ լինի, սուգ եւ սաշտօն :

Դ. «Վասն զուրբաք պահելոյ :»

Սուրբ Առաքեալք սահմանեցին եւ հաստատապէս որոշեցին թէ ուրբաթ օրն եւս պահէ լինի, սուգ եւ տրամութիւն, վասն զի ինչ որ Տէրն իւր չարչարանաց համար խօսեցաւ չորեքշաբթի օրը, կատարուեցաւ ուրբաթ օրը, յորում բոլոր արարածք խռովեցան, լուսաւորք յերկինս մինչեւ ցիններօրդ ժամն խաւարեցան : Ուրեմն պահէ պահուի սոյն օրը :

Ե. «Վասն զգարաք պահուելոյ :»

«Սուրբ Առաքեալք սահմանեցին եւ հաստատապէս որոշեցին թէ շաբաթ օրը թող լինի տօն եւ սաշտօն ընդ տիեզերս : Բոլոր մարտիրոսաց յիշատակը կատարուի, քահանայք սոյն օրը պատարագ թող մատուցանեն, եւ սաղմոսեն ուրախութեամբ, վասն զի այս օրն է կարապետ գալստեան մեծի Արքային, եւ պարտ է բոլոր սրբոց ուրախութեամբ զխմաւորել Բրիստոսի : »

Զ. «Վասն երիցունս, սարկաւագունս եւ կէս սարկաւագաց ձեռնադրելոյ :»

«Սուրբ Առաքեալք սահմանեցին թէ երէցներ Մովսէսի եւ Ահարոնի պէս նախ թող լինին եւ ապա մերձենան ի սուրբ սաշտօնն՝ ի պատարագ եւ ի խորհուրդ տէրունական : Կէս սարկաւագներուն է սպասաւորութիւնն եկեղեցւոյ եւ տեսչութիւնն այրեաց եւ վշտացելոց : Ինչպէս Ղեւտացիք, որք սպասաւոր էին Աստուծոյ, չէին համարձակէր զինուորական ձեռով երեւիլ, նոյնպէս այժմ եկեղեցւոյ մէջ ոչ ոք այնպէս թող մերձենայ ի բեմ սրբութեան եւ ի սաշտօն օրինաց : Սարկաւագներն երէցներու սպասաւոր թող կարգուին, եւ ընտրներն (խիստ արժանաւորք) երէցներ : Կաթողիկոսն է տէր եւ գլուխ, օրէնսդիր ժողովրդեան : Զի նոցա բերանով պիտի վճարուի (վճռուի) ամէն բան, որպէս Մովսէսի եւ Ահարոնի ժամանակ այսպէս էր : »

Է. «Վասն աւուր ծննդեան եւ յայնուրեան Բրիստոսի
ի վեց յունվարի կատարելոյ»

«Սուրբ առաքեալք սահմանեցին եւ հաստատապէս որո-
շեցին թէ Տեառն մերոյ եւ Փրկչին ծննդեան եւ յայանու-
թեան տօնն, որ է գլուխ եւ սկիզբ եկեղեցւոյ տօներուն,
կատարուի յունվարի վեցին: Խնդագին ուրախութեամբ,
սաղմոսներով եւ հոգեւոր երգերով կատարել եւ ընթեռնուլ
մարգարէական եւ առաքելական գրքերը:»

Ը. «Վասն սուրբ զատիկն յես Բառասունն աւուր պահելոյ
կատարել:»

«Սուրբ Առաքեալք սահմանեցին եւ հաստատապէս որո-
շեցին յառաջ քան զօր չարչարանաց Փրկչին՝ թէ քառասուն
օր պահք բռնելէ, ամէն չարութենէ, մեղքէ եւ կերակուրներէ
հրաժարելէ յետոյ կատարել պատէք Տեառն եւ տօն յարու-
թեան Փրկչին: Ընթեռնուլ մարգարէական եւ առաքելական
այն գրքերն որք կը պատմեն Փրկչին չարչարանաց եւ յա-
րութեան նկատմամբ: Պահք բռնել, զի ինքն տէր մեր Բրիս-
տոս, տէր տօնից եւ տարեկանաց՝ քառասուն օր եւ քառա-
սուն գիշեր պահօք հսկեց: Նոյնպէս Մովսէս ի սինէական լե-
ւին ի ձեռն պահոց Աստուծոյ հետ իբրեւ սիրելի եւ բարեկամ
կը խօսէր, եւ երկնաւոր Թագաւորէն մեծ պատիւ գտնելով,
տէրունական օրէնք ու կանոն եւս առնելով, լուսափայլ երե-
սօք կիջնէր, եւ կերեւէր ժողովրդեան: Նոյնպէս նախան-
ձաւորն Եղիա ի ձեռն քառասնօրեայ պահոց մեծամեծ նշան-
ներ եւ հրաշքեր գործելէ յետոյ՝ հրեղէն կառօք յերկինս կը
մտնէր: Եւ երեք Մանկուքն ի ձեռն սրբութեան պահոցն
մահուանէ ազատեցան, զի հրեշտակն Աստուծոյ նոցա քով
իջաւ. եւ սոքա հրատապ ըոյր մարեցին, եւ Թագաւորն ի գի-
տութիւն ճշմարտութեան առաջնորդեցին, եւ ինքեանք բարե-
համբաւ ապրելով, արժանացան Բրիստոսի արքայութեան:»

Թ. «Վասն աւետարանին ընթեռնելոյ»:

«Սուրբ Առաքեալք սահմանեցին եւ հաստատապէս որո-
շեցին թէ ամէն գրքէ յետոյ պէտք է ընթեռնուլ Աւետա-
րան, իբրեւ պատուական կնիք բոլոր գրոց. ժողովուրդն
ոտքի կենալով լսելու է, զի բանն կենարարին աւետիս փրկու-
թեան է առ բոլոր մարդիկ:

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ԳՐՈՑ

« Եւ ասէ Աղամ, այս այժմ ոսկը յոսկերաց խնոց եւ մարմին ի մարմնոց իմմէ, սա կրցեցի կին, զի յառնէ իւրմէ սուա :

Աղամ իբրեւ օրինակ երկրորդին Աղամայ (Գրխատուի) կը մարգարէանայ թէ այս նորատեսիլ գեղեցիկ արարածն իրմէն է, եւ ապա կը յաւելու :

« Վասն այսորիկ բողոքէ այր զհայր իւր եւ զմայր, եւ երջիցէ գնետ կը նոջ իւրոյ . եւ եղիցին երկուքն ի մարմին մի » :

Տէր Գրխատուս առ Հրեայս խօսած ատեն թէ մէկ մարդու մէկ կին ուենալն է աստուածային օրէնք, եւ ի դրախտի անդ հաստատուած, Աղամայ սոյն խօսքն ի բերան Աստուծոյ կը դնէ. Մատթ. ԺԹ. 4. այսինքն իբր թէ Աստուած արտասանած լինի այդ խօսք : Իրաւամբ այսպէս կը խօսի տէր Յիսուս, վասնզի Աստուած Աղամով առ մարդն կը խօսէր, որպէսզի սա պաշտէ իւր կինն կաթողին սիրով, մինչ զի առ սէր կնոջ թողուլ նաեւ հայր ու մայր : Աստուծոյ այս խօսքէն չհետեւիր բնաւ անպատիւ եւ անխնամ թողուլ մեր ծնողքը յետ ամուսնութեան, զի ինքն Աստուած առ Մովսէս պատգամ տուաւ պատուել հայրն ու մայրը, զոր եւ Քրիստոս կրկնեց առ այն մարդիկ, որք կը թիրէին Աստուծոյ այս պատուէրը. Մատթ. ԺԵ. 4 : Աստուած իւր այս խօսքով կամեցաւ ճշդել էրիկ ու կնկան մէջ եղած սիրոյն գերադոյն աստիճանն : Մի նոր անհուն դորով եւ սէր նորոգ իմն պիտի ծնէին ի սիրտս նոցա, որք ամուսնութեամբ պիտի կոչուէին հայր ու մայր լինելու, իսկ առ ծնողս դորովն ու սէր որք բնածին էին, պիտի շարունակուէին իբրեւ պարտաւորութիւն :

Մեր նախնիք խորհրդաւոր իմն եւս կը մեկնեն այս բան . « Գրխատու եթով զՀայր յերկինս, եւ զմայրն մերձ առ խաչին, չորքաւ զինի հարսին եկեղեցւոյ, ի մահ եւ ի դժոխս, որով վերածեալ միաւորեաց հաւատովք առ ինքն զադամահան բնութիւնս . . . եւ շինեաց իւր մարմին զգլխոյ պանծալի ընսուրբ եկեղեցի » . Յովհ. Ծործորեցի ի Մեկն. Մատթ. :

«Եւ եին երկոքեան մերկ՝ Աղամ եւ կինն իւր, եւ ոչ ամաւելին» :

Դրախտի այս մերկ էակներն անմեղութեան լուսեղէն պատմութեան աւ ծածկուած էին, երանաւէտ մի կեանք վայելելով, « Յորում ցնծայր (Շարականը եզակի կերպէ, զի ըստ աստուածային բանի Ադամ եւ Եւա իբր ամուսին՝ մի մարմին էին, բարոյապէս մի մարդ էին) զուարճացեալ անտխրական խորհրդութեամբ, վստահի զԱստուած տեսանէր միշտ խոնարհեալ ի դրախտին, յորմէ զլուսոյն ճառագայթ տալուորեր իյնեցեան» : « Զի որպէս ի դրախտին մերկ էին Ադամ եւ Եւա, եւ ոչ ամաւելին, զի անմեղք էին, նոյնպէս Յովսէփ եւ Մարիամ ի դրախտին Եկեղեցւոյ մերկ էին ի մեզաց եւ առանց խղճի ամօթոյ» . Ներսէս Շնորհ. ի Մեկն. Մատթ. :

« Արու եւ եգ արար գնոսա, եւ օրինեաց գնոսա, եւ անուանեաց գաւունս եոցա աղամ, յաւուր յօրում արար գնոսա » :

Աստուած օրհնեց իւր այս հրոշակերտ զոյգ մը էակներն, որպէսզի աճին ու բազմանան, ընուն աշխարհս եւ աիրեն նմա. նաեւ Աստուած երկուքին եւս միեւնոյն անունը կը դնէ, Ադամ կը կոչէ, զի եբրայեցէրէն Ադամա Հոգ ի հոգոյ ըսել է. իսկ Եւա Ադամ ըսել է, այսինքն մարդ, որ է հոգ :

Դրախտն օրինակ էր Աստուծոյ արքայութեան, զոր ի հանդերձեւումն Աստուած պատրաստած է իւր սիրելիներուն, վստահի ինքն իսկ Փրկիչն առ աւագակն աջակողմեան յայտնեց. « Այսօր ընդ իս իցես ի դրախտին » : Դրախտի այս անմահական եւ երանաւէտ կեանք գուցէ կականարկէր փրկիչն մեր Յիսուս Քրիստոս, երբ խօսեցաւ Սաղուկեցւոյ, որք հանդերձեալ կենաց մէջ աշխարհային հեշտութիւն փրկաւորութեամբ կուրանային հոգւոյ անմահութիւնն. « Ոչ գիտէք, մոլորեալք, ոչ զգիրս եւ ոչ զգորութիւն Աստուծոյ, զի ի յարութեան ոչ կանայս առնեն եւ ոչ արանց լինին, այլ են իբրեւ զհրեշտակս Աստուծոյ յերկինս », Մատթ. իԲ. 29 :

«Եւ օձն էր իմաստնագոյն քան զամենայն զազամս որ ի վերայ երկրի, զոր արար տէր Աստուած : Եւ ասէ ցլինն . զի է զի ասաց Աստուած քի յամենայն ծառոց որ իցեն ի ներքս ի դրախտի այլր, մի ուսիցեք » :

Սուրբ գիրք գաղան կանուանէ օձը, եւ ոչ անասուն կամ սողուն, վստահի մարդոյ ընդդէմ Աստուծոյ առաջին մեղքին

գործիք այս կենդանին կը լինի, քանզի չարեացապարտն սատանայ ի կերպարան օձի առ Եւա կը մօտենայ, առ տկարն, եւ ոչ Ագամ, առ զօրաւորն ըստ շնորհաց իմաստութեան: Չարը կը նտրէ կինն իրրեւ դիւրահաւան եւ դիւրադըրդիւ էակ եւ ոչ զԱգամ, եւ ձեւանալով իբր տգէտ պատուէրին Աստուծոյ կը խօսի. « Ինչո՞ւ Աստուած արգիլեց որ չուտէք այս դրախտի բոլոր պտուղներէն »: Եւա օձին խորամանկութեանն եւ դաւին անգէտ՝ իբր թէ կուզէ օձին սխալը:

« Ի պտոյն ծառոց դրախտիդ կերիցուք, բայց ի պտոյն ծառոյն, որ ե ի մէջ դրախտին, ասաց Աստուած. մի ուտիցէք ի նմանէ, եւ մի հուլ լինիցիք, զի մի մեռանիցիք »:

Գրիգոր Նիւսացի կը մեկնէ. « Տնօրինեաց Աստուած ի մուտսն ի դրախտ անդր, ամենայն ծառոց ներկայապէս ունել զպտուղ, զի ուսցին բանաւոր ծառք զինուորեալ եկեղեցւոյ յամենայն ի կեանս իւրեանց զպտուղ բարի դործածութեանց յառաջ ածել, զի որպէս դրախտն եկեղեցւոյ նոյնապէս եւ ծառք դրախտին, հաւատացեալոց են օրինակ »:

Առ Աստուած հպատակութիւնն բացարձակ պայման էր երջանկութեան առ նախածնողս. առաջին եւ վերջին միակ պայման. « Զի ցուցցէ թէ նա ստեղծուած գոլով պարտի հնազանդ կալ եւ հպատակ Արարչին եւ պահել զպատուիրանն նորա. այլ զի Ագամ ոչ գործեաց զհաճոյսն Աստուծոյ, նորն Ագամ մարդ եղեւ եւ փոխանակ նորա ինքն կատարեաց զհաճոյսն Աստուծոյ, ըստ այնմ զի ես զհաճոյսն նորա առնեմ հանապաղ. Յովհ. Ը. 29: « Իսկ Տէրն մեր զգեցեալ զեղծեալ պատկերն Ագամայ, եւ նովին հնազանդի Հօր, զի զկեանս եւ զանապականութիւնն ի մարդիկ, աղբերացոյց »: Սարգիս Շնորհ, ի Մեկն Ա. Պետր.:

ՊՕՂՈՍ ԱՌԱՔԵԱԼ

Պօղոս յերուսաղէմ կը մօնէ եւ խնդութեամբ կողջունուի Գալորոս առաքեալէ եւ երեցներէ, որք մեծաւ գոհութեամբ:

լսելէ յետոյ թէ ի՞նչպէս Աստուծոյ գործն այն է քարոզու-
թիւնն Բանին կենաց ի ձեռն Պօղոսի ի հեթանոսս յաջողելով
սարածուէր է ամեն ուրեք, կը յորդորեն ապա զՊօղոս զգու-
շութեամբ վարուիլ Երուսաղէմի մէջ, վասն զի Հրեայք սա-
տիկ կատարած էին, լսելով թէ Պօղոս հեթանոսաց մէջ բնա-
կող Հրէից քարոզեր է թողուլ Մովսիսական օրէնքը մանա-
ւանդ թշնամութիւնը: Հրէից մանաւանդ Հրեայ քրիստո-
նէից այս կարծիք բարեշրջելու համար, Պօղոս անտալով Յա-
կոբոսի եւ երեցներուն խրատուն, տաճարը կը մտնէ օրինա-
կան սովորութեանց համաձայն: Ասիացի հրեայք տեսնելով
զնա տաճարին մէջ աղաղակ կը բառնան. «Ո՛վ Իսրայելացիք,
օգնեցէ՛ք. այս այն մարդն է, որ ամէն տեղ օրինաց եւ տա-
ճարին հակառակ կը խօսի: Սա աւանիկ տաճարն եւս պղծեց
հեթանոսներ հոս մտցնելով:» Ժողովուրդն իսկոյն միլեգնե-
լով կը յարձակի, եւ Պօղոսը բռնելով տաճարէն դուրս կը
նետեն կը գանալրոծեն եւ մինչեւ իսկ կը խորհին սպաննել:
Հաղարապետն խմանալով թէ բոլոր քաղաքն տալինուվրայ եղած
է, հարիւրապետներ ու զօրականներ առնելով կը հասնի եւ ժողո-
վըրդեան կատաղութեան մատնուած Պօղոսն իսկոյն կրկին
չղթայիւք կապելով կը բերէ ի բուն բանակն, ուր կսկսի հար-
ցաքննել ըսելով. «Միթէ դո՞ւն ես այն Եգիպտացին, որ այս օ-
րերս չորս հազար սրիկայ մարդիկ գլխէ հաննելով, ապստամ-
բարար անապատը քաշուեցաւ»: Պօղոս պատասխանելէ յետոյ
թէ ինքն է Հրեայ Տարսոնացի, միանգամայն սլառուաւոր քա-
ղաքացի, կը խնդրէ հրաման տալ իրեն, խօսիլ ժողովրդեան:

Պօղոս կը պատմէ այն հրաշալի դէպքն, որով հաւատաց
Քրիստոսի եւ միրտեցաւ ի Դամասկոս: Այլ սակայն ժողո-
վուրդն ընդմիջելով Պօղոսի ճառը, վերստին աղաղակ կը
բառնայ առ հաղարապետն. «Այդ մարդն աշխարհէս վեր-
ցուր: Այդպիսի մէկն անարժան է կենաց արեւին»: Հաղա-
րապետն ի հաճոյս Հրէից կը հրամայէ փոկերով պրկել եւ գո-
նակոծութեան տանջանք տալ Պօղոսի հրապարակաւ, որուն
Պօղոս կը զրուցէ. «Կը վայլե՞ քեզ Հռովմայեցի մարդ մը, եւ
անպարտ մարդ մը ծեծել տալ»: Պօղոսի այս յայտարարու-
թեան վրայ հաղարապետն զարհուրելով կը հրամայէ ատեան

կազմել եւ կոչել քահանայապետներն եւ այն Հրեայներն , որք ամբաստանող էին :

Հազիւ Պօղոս բերանը կը բանայ խօսելու համար , Անանիա քահանայապետն իւր սպասաւորներուն կը հրամայէ Պօղոսին բերնին զարնելու . յայնժամ Պօղոս կըսէ քահանայապետին . « Աստուած զքեզ սլիալի զարնէ , ծեփուած պատ . դուն նստեր ես օրինաց համեմատ զիս դատելու , եւ օրէնքէ դուրս կը հրամայես զիս ծեծել » : Պօղոսի յայտարարութեան վրայ թէ « Կէտն յուսոյ եւ յարութեան մեռելոց ես աւասիկ դառաւ » . ժողովուրդը կերկրառակի , զի Սաղուկեցիք եւ փարիսեցիք որք միաբան էին ընդդէմ Պօղոսի , իրարու դէմ կը զինին եւ կը մաքառին , մինչ զի հազարապետը տեսնելով թէ Պօղոս մէկ կողմէն հակառակորդ եւ միւս կողմէն կուսակից ամբողջին կը կը քաշկռտուի եւ դուցէ ճշգրտի , կաճապարէ նոցա մէջէն Պօղոսը յափշտակել եւ դնել ի դիպակուծ : Սոյն գիշերը տէր Յիսուսկերեւի Պօղոսի , ըսելով . « Քաջաբերուէ , Պօղէ , զի ինչպէս յանուն իմ վկայեցիր յերուսաղէմ , նոյնպէս պարտ է քեզ եւ ի Հռովմ վկայել » :

Յաջորդ առաւօտուն Հրեայք կուխտեն չուտել եւ չխմել մինչեւ որ սպաննեն Պօղոսը : Հազարապետը զսոս լսելով երկու հարիւր տիգաւոր զօրականներով եւ եօթանասուն ձիաւորներով կը յղէ զՊօղոսն ի Կեսարիա առ Փելիքս դատաւոր , գրելով միանգամայն թէ ինչպէս Պօղոս Հրեայներէն բռնուներ եւ սպաննուելու մօտ էր , եթէ ինքն հազարապետն չհասնէր եւ չմիջամտէր : Փելիքս ստուգելէ յետոյ թէ Պօղոս Կիլիկեցի է , « Քեզ մալի սլիալի ընեմ , կըսէ Պօղոսի , երբ դան եւ ներկայանան ինձ չարախօսներդ » :

Հինգ օրէն յետոյ Անանիա քահանայապետն քանի մը խորհրդական ծերերով եւ Տերտիւղոս անուն փաստաբանով մը կը հասնի ի Կեսարիա , որք Պօղոսի համար կամբաստանեն թէ « Այս մարդն սպակասնիչ եւ խռովիչ է ամենայն Հրէից , որք են ընդ տիեզերս , եւ առաջնորդ Նազովրացւոց հերձուածոյն » :

Պօղոս յակնարկել Դատաւորին կը պատասխանէ . « Շատ տարիներէ ի վեր ազգիս դատաւոր լինելէ դիտեմ , յօժարու թեամբ սպառնաւ եմ ինքզինքս արդարացնելու , զի կարող ես

ստուգելթէ տառներովու օրէ աւելի է, յորմէ հետէ յերուսաղէմ եկաց երկրպագելու համար: Զիս տաճարին մէջ մէկու մը հետ խօսած չգտան, ոչ ալ ժողովներ ու խմբակներ կազմած ունիւմ հոն կամ քաղաքին մէջ: Թող հաստատեն եթէ Պատուար բան մը ըրած կամ խօսած եմ, բայց զայս կը վկայեմ քեզ թէ ըստ այն ճանապարհի, զոր դուք հետնորդ կը կոչեն, կը պաշտեմ հայրենի Աստուածն, հաւատարմով այն տմենուն, որք օրինաց ու մարգարէից մէջ գրուած են: Ունիւմ յոյս առ Աստուած, որում եւ դուք իսկ ակն ունին, այն է թէ պիտի լինի արդարոց եւ մեղաւորաց յարութիւնը: Որուն համար ես կը տքնիմ ամէն ատեն առ Աստուած եւ առ մարդիկ պարտքս կատարելով: Եթէ իմ վրայօք ամբաստանութիւն ունին, եթէ իմ վրայ յանցանք կամ անիրաւութիւն գտած են, թող ցոյց տան: Ես միայն խօսք մը արտասանեցի, երբ դոքա մէջ էի յատենի: Թէ « Ես վասն յարութեան մեռելոց դատիմ այսօր ի ձէնջ »:

Փելիքս որքան որ լսեց Պօղոսի այս ջատագովական սրտառու ճառը, այլ սակայն անպարտ չուղեց հռչակել զնա: Միայն թէ դատը յետաձգելով հրամայեց որ առ այժմ Պօղոս ի գիտահաջ մնայ: Շատ անգամ Փելիքս Պօղոսի հետ առանձնանալով կը լսէր արդարութեան, ժողովարութեան եւ վերջին դատաստանի վրայօք խօսքեր, բայց որ տխրալին է եւ եպեթելին, Փելիքս Պօղոսէն ոչ թէ հոգեւոր շահ կսպասէր, այլ ուրիշ բան մը, — կաշնք, ուստի Պօղոս մնաց ի կապանքս գրեթէ երկու տարի, մինչեւ յաջորդեց Փելիքսի փեստոս Պորկիոս:

Փեստոս յերուսաղէմ հասնելուն պէս Հրէից քահանայապետներն ու գլխաւորներն Պօղոսը յիշելով կաղաչին որ զնա կեսորիայէն յերուսաղէմ բերել տայ: Սոցա նպատակն էր ի ճանապարհի դարան գործելով Պօղոսը սպաննել: Փեստոս որովհետեւ ի կեսորիա երթալու մտադիր էր, հրամայեց ամբաստանողներուն հոն իջնել ի դատաստան: Այս անգամ եւս որքան որ Հրեայք ամբաստանութիւններ կը կուտէին, Պօղոս կը հերքէր, ըսելով. « Ոչ յօրէնս Հրէից, ոչ ի տաճարն եւ ոչ ի կայսր ինչ վնասակար եմ »: Բայց փեստոս ուղեւով Հրէից,

չնորհք ընել, հարցուց Պօղոսի թէ կուզէ՞ երթալ յերուսաղէմ, եւ հոն դատիլ: Պօղոս պատասխանեց. « Կայսերական ատենան հասած կամ, Հրէից վնասակար չեմ, ինչպէս դու եւս աղէկ գիտես. եթէ յանցաւոր եմ եւ մահու արժանի բան մը գործած ունիմ, մեռնելէ չեմ վախնար: Իսկ եթէ բան մը քսած կամ ըրած չունիմ, ոչ ոք կարէ զիս դոցա շնորհել. ի կայսր կը բողոքեմ^(*)»: Յայնժամ փեստոս խորհրդակցելէ յետոյ իւր խորհրդականի հետ, կը յայտարարէ առ Պօղոս. « Որովհետեւ կայսեր բողոքեցիր, ուրեմն կայսեր պիտի երթաս »:

Շարունակելի

(¹) Համայն Հռոմէական պետութեան մէջ կուսակալը եւ դատարար չունէին իրաւասութիւն դատել եւ դատապարտել ի մահ այն Հռոմէաց քաղաքացին, որ կառաջարկէր կայսեր ատենան հանել իւր դատ:

ՍՈՒՍԱԿ Կը հրատարակուի ամէն Շաբաթ օր:

Տարեկան գինն է 30 դրու. Բառամսեայն 10 դրու. Հասը 20 փոյ:

Գիւղացի քանակացից Տարեկան բաժանորդագինն է 10 դրու:

Վճարմունք կանխիկ են, դրօշմարտըք եւս կ'ընդունուի:

Հանդիսիս վերաբերեալ գրութիւնք ուղղել, Առ

Տէր եւ Խմբագիր Սոխակ Հանդիսի

Վ.Ս.ՀԱՆ Վ. ՏԵՐ ՄԻՆՍԱՍԵԱՆ

Ի ԳՈՒՄԳԱՐՈՒ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Գ. ՊԱՂՏԱՏԵԱՆ

Ձամագերլար, Յակոբեան խան, Թիւ 40, 44, 42, 43

1888

معرف عمومیه نظارت جلیله سنک رخصتیه طبع اولشدر